

*Ewa Nowicka**

Uniwersytet Zielonogórski

MULTIMEDIALNY CHARAKTER ZAJĘĆ TERAPEUTYCZNYCH

Technologie informacyjne stały się bogatym źródłem nowych koncepcji, oryginalnych rozwiązań, które z powodzeniem znalazły swoje zastosowanie w edukacji. W środowisku edukacyjnym pojawiły się nowe możliwości oraz nowe zmiany. Zmiany te dotyczą innego podejścia do planowania i organizowania procesu kształcenia, innego nastawienia samego nauczyciela do organizowania i stwarzania nowych sytuacji dydaktyczno-wychowawczych, stosowania nowych metod z udziałem środków multimedialnych. Zastosowanie w edukacji nowych osiągnięć technologii informacyjnych wywołało również duże zmiany w oczekiwaniach samych uczniów względem zajęć organizowanych w szkole. Zmiany, jakie dokonują się pod wpływem mediów i multimedii, można zaobserwować również w środowisku edukacyjno-terapeutycznym, którego głównym celem jest pomaganie uczniom z trudnościami w nauce, w stopniowym zwalczaniu zaburzeń będących przyczyną powstałych trudności oraz w aktywnym zdobywaniu wiedzy o otaczającym świecie. Zasadniczym jednak celem zajęć terapeutycznych jest zorganizowanie takich warunków, które będą sprzyjać w odnoszeniu sukcesu, zadowolenia i satysfakcji z samodzielnej pracy oraz stworzeniu pozytywnego nastawienia emocjonalno-motywacyjnego, jaki towarzyszyć powinien w dalszej nauce szkolnej (Nowicka 2009, s. 27). Zajęcia takie wymagają więc specjalnych, oryginalnych rozwiązań, które będą skłaniać dzieci do podjęcia wysiłku pokonania występujących trudności. W organizowaniu takich warunków zdecydowanie będą pomocne media, multimedia i technologie informacyjno-komunikacyjne w postaci między innymi multimedialnych programów edukacyjno-terapeutycznych.

Zajęcia terapeutyczne w przezwyciężaniu trudności w uczeniu się

Problem występowania trudności w nauce jest ciągle jednym z aktualnych problemów współczesnej szkoły. Opanowanie umiejętności czytania i pisania to niewątpliwie

* Zainteresowania naukowo-badawcze koncentrują się wokół zagadnień pedagogiki medialnej obejmującej m.in. znaczenie technologii informacyjnych w pracy z dziećmi przejawiającymi specyficzne trudności w nauce czytania i pisania, pedagogiczne zagrożenia medialne, miejsce oraz znaczenie mediów: w rodzinie, w edukacji, wychowaniu i rozwoju dziecka w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym. E.Nowicka@kmti.uz.zgora.pl.

przełomowy moment w życiu dziecka. Z jednej strony – dysponuje ono określonym zasobem kompetencji komunikacyjnych pozwalających na względną samodzielność i niezależność, z drugiej – umiejętność ta jest postrzegana przez system oświatowy jako konieczność i podstawowy cel edukacji umożliwiający dalszą karierę szkolną (Kamińska 1999, s. 11).

Dzieci już w wieku przedszkolnym wykazują coraz bogatsze doświadczenia w zakresie nabywania nowych umiejętności, w tym również czytania i pisania. Sytuacja ta spowodowana jest między innymi nieograniczonym dostępem do technologii informacyjnych, które nie tylko określają sposób, w jaki dziecko uczy się czytać, lecz również wiek, w którym „samo życie” wymusza na dziecku samoistną naukę czytania i pisanie, pobudzoną przez ciekawość i zainteresowania. Szczególnie w ostatnich latach proces ten jest stale przyspieszany przez wzrastającą liczbę środków masowego przekazu, w tym telewizji, komputerów, Internetu. Zetknięcie się z ogromną liczbą różnorodnych informacji, wykraczających znacznie poza życie najbliższego środowiska, spowodowało gwałtowny wzrost zainteresowań rzeczami i zjawiskami, które jeszcze parę lat temu były postrzegane przez dorosłych jako zbyt trudne lub nie w pełni zrozumiałe przez dziecko. Podejmowane pierwsze próby opanowania umiejętności czytania i pisanie pozwalają dziecku na samodzielne zgłębianie wiedzy, poszukiwanie potrzebnych informacji, zapisywanie własnych myśli oraz komunikowanie się z innymi za pomocą pisma. Czynności te, które dosyć wcześnie wyznacza sobie dziecko, bo już w wieku przedszkolnym, stanowią istotny krok w drodze do niezależności i samodzielności (Kamińska 1999, s. 16).

Od umiejętności czytania i pisanie zależą bowiem aktualne i przyszłe sukcesy szkolne dziecka. Nabycie tych umiejętności ma decydujący wpływ na pierwsze osiągnięcia szkolne, powodzenie wśród rówieśników, spełnienie oczekiwań rodziców, zadowolenie z realizacji obowiązków i wymagań stawianych przez nauczycieli.

Jest jednak grupa dzieci, którym opanowanie techniki czytania i pisanie sprawia bardzo duże problemy, zazwyczaj rozpoznawane przez rodziców i nauczycieli dopiero pod koniec okresu wczesnoszkolnego. Trudności z opanowaniem umiejętności czytania i pisanie spowodowane są występującymi zaburzeniami funkcji, odpowiedzialnych za proces czytania i pisanie. W takiej sytuacji nabywanie tych umiejętności przebiega w mało komfortowych dla dziecka warunkach. Pojawiające się trudności w obrębie czytania i pisanie pociągają za sobą kolejne utrudnienia w innych przedmiotach, a więc problem związany z opanowaniem czytania i pisanie to nie jedyny problem dzieci z dysleksją. Niepowodzenia wynikające z niemożności opanowania umiejętności czytania i pisanie na dobrym poziomie bardzo często stają się przyczyną zniechęcenia do dalszej nauki, obniżenia motywacji i zaangażowania do podejmowania wszelkich obowiązków szkolnych, zaniżenia własnej samooceny. W konsekwencji wszystko to spowodować może występowanie reakcji nerwicowych i poważnych problemów wychowawczych.

Dzieci, u których stwierdza się występowanie specyficznych trudności w nauce czytania i pisania, wspierane są specjalistyczną pomocą w postaci terapii pedagogicznej prowadzonej przez specjalnie do tej funkcji przygotowanego nauczyciela-terapeuty. Bardzo często specjalistyczna pomoc tego typu zamiennie nosi nazwę zajęć korekcyjno-kompensacyjnych (Bogdanowicz i Adryjanek 2004, s. 17).

Zajęcia terapeutyczne to szczególnie rodzaj nauczania dzieci przejawiających trudności w nauce o charakterze dysleksji rozwojowej. Dzieci te mieszczą się w grupie uczniów o specyficznych potrzebach edukacyjnych. Ta kategoria uczniów, według Marty Bogdanowicz, obejmuje wszystkie dzieci, które nie potrafią podołać wymaganiom programu nauczania realizowanego w rutynowej formie. Mają one znacznie większe trudności w uczeniu się niż większość dzieci w tym samym wieku. Są to trudności takiego rodzaju lub o takim natężeniu, że przeszkadzają w korzystaniu z powszechnie dostępnych form masowej edukacji. Dzieci te potrzebują zatem specjalnego programu i metod nauczania dostosowanych do ich możliwości i ograniczeń, a także odmiennych rozwiązań organizacyjnych, umożliwiających zindywidualizowanie toku kształcenia (Bogdanowicz 2004, s. 331).

Skuteczność oddziaływań korekcyjno-kompensacyjnych oraz osiągnięcie sukcesu w pracy z dzieckiem dyslektycznym są możliwe dzięki odpowiednio zorganizowanym zajęciom terapeutycznym, prowadzonym zgodnie z indywidualnymi możliwościami, zainteresowaniami oraz występującymi zaburzeniami u dziecka, z zastosowaniem oryginalnych pomocy wprowadzających do zajęć elementy zabawy, właściwą atmosferę, poczucie zadowolenia i sukcesu oraz pozytywne nastawienie i motywację do nauki.

Działania w ramach terapii pedagogicznej mają charakter dwupoziomowy. Dotyczą zarówno usprawniania zaburzonych funkcji, jak i doskonalenia umiejętności czytania i pisania. Zajęcia terapeutyczne z jednej strony obejmują leczenie i usuwanie przyczyn, z drugiej zaś objawów dysleksji (Oszwa 2007, s. 23).

Zajęcia terapeutyczne są ukierunkowane nie tylko na korygowanie zaburzonych funkcji, ale także na stymulowanie rozwoju pozostałych funkcji oraz doskonalenie umiejętności czytania i pisania. Stymulacji poddawane są funkcje, których prawidłowy rozwój warunkuje sprawność przebiegu nauki czytania i pisania. Są to procesy percepcyjne, obejmujące zdolności wzrokowo-przestrzenne, słuchowo-językowe, a także kinestetyczno-ruchowe (Oszwa 2007, s. 23). Oddziaływanie korekcyjne natomiast jest prowadzone dwutorowo – jako usprawnianie funkcji motorycznych i psychicznych. W celu wzmocnienia motywacji dziecka zajęcia organizowane są w postaci zabawy, w czasie której, niepostrzeżenie dla dziecka, zachodzą procesy terapeutyczne.

Jadwiga Jastrząb (2002, s. 75-76) proponuje pojęcie edukacji terapeutycznej, która według autorki to ściśle określony system zintegrowanych i zaplanowanych w czasie, zindywidualizowanych działań naprawczych, zapobiegawczych, stymulujących i usprawniających. Edukacja terapeutyczna adresowana jest do uczniów wykazujących

mikrozaburzenia lub opóźnienia rozwojowe oraz z nich wynikające niepowodzenia szkolne. Głównym celem edukacji terapeutycznej staje się kształtowanie takich cech osobowości i charakteru oraz dyspozycji i funkcji psychofizycznych, dzięki którym uczeń może osiągnąć optymalny dla siebie rozwój oraz opanować podstawowe wiadomości i umiejętności szkolne. Postępowanie pedagogiczne opiera się na głębokiej świadomości zależności psychoedukacyjnych między przebiegiem uczniowskiego procesu uczenia się a procesem nauczania stosowanego przez nauczyciela. Tylko prawidłowa synchronizacja między tymi procesami na kanwie znajomości aktualnych i potencjalnych możliwości oraz ograniczeń dziecka warunkuje efektywność edukacji i rozwoju ucznia pod jej wpływem.

Według Marii Tyszkowej (1976, s. 44) zasadniczym celem zajęć terapeutycznych jest:

- 1) usuwanie bezpośrednich przyczyn niepowodzeń szkolnych,
- 2) wyrównywanie braków w wiadomościach i umiejętnościach,
- 3) przywrócenie prawidłowych postaw uczniów wobec nauki.

Natomiast w ujęciu M. Bogdanowicz (1991, s. 33) celem terapii pedagogicznej jest aktualizacja najwyższych możliwości dzieci przez zapewnienie im poczucia bezpieczeństwa, zachęcenia do działalności, doświadczeń, dostarczanie bodźców stymulujących rozwój zaburzonych struktur i funkcji (korekcja) lub wytworzenie struktur i funkcji zastępczych (kompensacja).

Zajęciom terapeutycznym należy więc przypisać szczególną wagę, gdyż tak naprawdę to od terapii zależy przyszły sukces ucznia w szkole i w życiu zawodowym. Oczywiście należy dołączyć do tych działań starania i pomoc rodziców, którzy odgrywają w tym momencie niezwykle ważną rolę.

Mówiąc o specyficznych trudnościach, należy zwrócić uwagę na określenie „specyficzne”, czyli swoiste, odmienne, indywidualne, niecodzienne. Według Gavina Reida trudności, jakie przejawiają dzieci z dysleksją, mają charakter indywidualny (Reid 2004, s. 38). Określenia te trafnie przekazują istotę odmiennego problemu tych dzieci. W wyniku występujących zaburzeń uczniowie z dysleksją przejawiają specyficzne utrudnienia w opanowaniu umiejętności czytania i pisania. Uczęszczają na dodatkowe zajęcia, które mają im pomóc zwalczać te trudności. Dzieci z dysleksją popełniają inne, niecodzienne błędy w nauce i również uczą się inaczej, na swój „specyficzny” sposób.

Te dodatkowe zajęcia, w których biorą udział dzieci z dysleksją, powinny przyjmować specyficzny, odmienny, oryginalny charakter, przede wszystkim jednak powinny się wyraźnie różnić od codziennych zajęć w szkole. Wojciech Brejnak zajęcia w zakresie terapii pedagogicznej określa jako „specyficzna edukacja”, w której forma prowadzonych zajęć, jak również używane pomoce powinny się różnić od tych, które są stosowane na zajęciach w szkole. Niewskazane jest zatem traktowanie tego typu zajęć jako dodatkowych zajęć szkolnych (Brejnak i Zabłocki 1999, s. 148).

Tymczasem najczęściej zajęcia terapeutyczne zbliżone są do codziennych zajęć w ławce szkolnej z taką tylko różnicą, że są zajęciami dodatkowymi. Nową szansą dla zajęć terapeutycznych stały się technologie informacyjne w postaci programów edukacyjno-terapeutycznych. Programy takie starannie dobrane do występujących zaburzeń, trudności oraz indywidualnych potrzeb i możliwości uczniów wprowadzają oryginalność, pomysłowość oraz zabawowy charakter pracy uczniów na zajęciach. Na co zwraca uwagę M. Bogdanowicz (2005, s. 4), według której zajęcia z dziećmi przejawiającymi specyficzne trudności w czytaniu i pisaniu, powinny mieć charakter „pracy w zabawie”, gdyż tylko taka forma nauki sprzyja maksymalnemu i autentycznemu zaangażowaniu się dzieci w wykonywanie czynności.

Multimedialne pomoce wprowadzają do zajęć terapeutycznych nowe pomysły i rozwiązania, słowem nową jakość w działaniach edukacyjno-terapeutycznych.

Multimedialne programy edukacyjno-terapeutyczne

Elementy technologii informacyjnych w postaci odpowiednio dobranych multimedialnych programów edukacyjnych z powodzeniem mogą wspierać działalność edukacyjno-terapeutyczną skierowaną do grupy uczniów, którym nauka sprawia dużo trudności. Zajęcia terapeutyczne z wykorzystaniem technologii informacyjnych przyjmują postać multimedialnej terapii pedagogicznej, która zakłada wykorzystanie w ćwiczeniach korekcyjno-kompensacyjnych programów edukacyjno-terapeutycznych z odpowiednio dostosowanym zestawem ćwiczeń do indywidualnych możliwości, występujących zaburzeń oraz potrzeb dzieci z dysleksją, dodatkowo stosowanych w połączeniu z klasycznymi metodami oraz tradycyjnymi środkami dydaktycznymi (Nowicka 2010, s. 149).

Program edukacyjno-terapeutyczny, który stanowi pomoc w realizacji zajęć terapeutycznych, to aplikacja zawierająca zestaw ćwiczeń, zabaw i zadań zmierzających do minimalizowania, stopniowego likwidowania występujących zaburzeń u dziecka utrudniających opanowanie umiejętności czytania i pisania. Program edukacyjno-terapeutyczny powinien obejmować w swoim oddziaływaniu następujące obszary: poznawczy, emocjonalno-motywacyjny, wzrokowo-słuchowo-językowy (Nowicka 2010, s. 149).

Aspekt poznawczy programu będzie się przejawiać w przygotowanym zestawie ćwiczeń, zadań i zabaw, dzięki którym uczeń będzie poznawał, poszukiwał, oceniał, klasyfikował i porządkował nowe informacje, umożliwiające tworzenie nowych struktur poznawczych. Aspekt emocjonalno-motywacyjny widoczny będzie w takich możliwościach programów, które będą pozytywnie wpływać na zachowania i reakcje dzieci. Tworzyć będą właściwą atmosferę zajęć, wzbudzać zainteresowanie zajęciami, zaangażowanie oraz umożliwić stopniowe odnoszenie sukcesów, satysfakcji oraz będą wpływać

na podwyższenie wartości i samooceny ucznia. Aspekt wzrokowo-słuchowo-językowy przejawiać się będzie w konkretnych ćwiczeniach kształtujących, usprawniających zaburzone funkcje psychomotoryczne, od których zależy opanowanie czynności czytania i pisania (ćwiczenia kształtujące funkcje wzrokowe, słuchowe, orientację w przestrzeni, umiejętności fonologiczne, ortograficzne itp.) (Nowicka 2010, s. 150).

Termin program edukacyjno-terapeutyczny stanowi połączenie dwóch określeń: edukacyjny i terapeutyczny. „Edukacyjny”, czyli taki, który będzie skierowany na nauczanie, kształtowanie, stymulowanie procesów i umiejętności niezbędnych w opanowaniu techniki czytania i pisania, a także umożliwiający poznawanie, wyszukiwanie nowych informacji o otaczającymi świecie. Natomiast określenia: „program terapeutyczny” można użyć w przypadku programów, które będą spełniać następujące warunki (Nowicka 2008, s. 14):

1. Będą zawierać szeroką, bogatą ofertę ćwiczeń o charakterze terapeutycznym, jakie wskazane są do stosowania w zajęciach terapeutycznych, ukierunkowanych na występujące u dzieci z dysleksją zaburzenia psychomotoryczne.
2. Sprzyjać będą organizowaniu sytuacji wpływających pozytywnie na sferę emocjonalno-motywacyjną.
3. Przyczyniać się będą do wzbudzenia aktywności poznawczej dziecka, zainteresowania, zaciekawienia oraz zaangażowania w zajęciach.
4. Ułatwią realizację wyznaczonych przez nauczyciela – terapeutę głównych założeń pracy korekcyjno-kompensacyjnej.
5. Możliwe będą do zastosowania na każdym etapie zajęć terapeutycznych.
6. Wprowadzać będą multimedialny charakter zajęć, czyli będą realizować nauczanie polisensoryczne.
7. Wykazywać będą interaktywny charakter, umożliwiający nawiązanie „interaktywnego dialogu” z programem.
8. W swojej ofercie zawierać będą te same zestawy ćwiczeń w zakresie minimalizowania trudności w czytaniu oraz kształtujące i rozwijające umiejętności czytania i pisania, które stosowane są w postaci tradycyjnej.
9. Umożliwiać będą stopniowanie trudności, czyli zachowana będzie płynność w przechodzeniu od ćwiczeń łatwych, prostych, mało skomplikowanych do ćwiczeń coraz trudniejszych, wymagających przy ich rozwiązaniu czasu, koncentracji, wysiłku umysłowego, angażujące w zaawansowanym stopniu funkcje wzrokowe i słuchowe.

Podsumowanie

Pojawienie się technologii informacyjnych w edukacji stało się pretekstem do poszukiwania nowych rozwiązań i pomysłów organizowania nauki oraz okazją do opracowy-

wania innowacyjnych modeli procesów edukacyjnych, w tym również terapeutycznych. Technologie informacyjne w postaci odpowiednio dobranych multimedialnych programów edukacyjnych z powodzeniem mogą wspierać oraz ułatwiać realizację najważniejszych założeń procesu terapeutycznego. Najważniejsze zasady, według których należy prowadzić zajęcia terapeutyczne, takie jak: zasada indywidualizacji, częstotliwości i systematyczności oraz przystępności ćwiczeń, utrzymywania zainteresowania, zaangażowania i pozytywnej motywacji oraz powolnego stopniowania trudności, możliwe są do realizacji z udziałem multimedialnych pomocy. Warunkiem, jaki należy spełnić, wprowadzając do zajęć nowe rozwiązania, wykorzystując oprogramowanie edukacyjno-terapeutyczne, jest przede wszystkim ich poprawność oraz właściwe dostosowanie do indywidualnych możliwości, potrzeb oraz występujących zaburzeń u dzieci dysleksją.

Przy odpowiednim wykorzystaniu technologii informacyjno-komunikacyjnych pedagog organizuje warunki podnoszące efektywność terapii oraz zminimalizowanie występujących trudności, przygotowując w ten sposób uczniów do dalszej samodzielnej nauki.

Bibliografia

- Bogdanowicz M. (1991), *Psychologia kliniczna dziecka w wieku przedszkolnym*, WSiP, Warszawa.
- Bogdanowicz M. (2004), *Niezwyčajni uczniowie*, [w:] K. Kruszewski (red.), *Sztuka nauczania. Czynności nauczyciela. Podręcznik akademicki*, PWN, Warszawa.
- Bogdanowicz M., Adryjanek A. (2004), *Uczeń z dysleksją w szkole*, Operon, Gdynia.
- Brejnak W., Zabłocki K.J. (1999), *Dysleksja w teorii i praktyce*, Oficyna Wydawniczo-Poli-graficzna „ADAM”, Warszawa.
- Jastrząb J. (2002), *Edukacja terapeutyczna*, rozdział IV, [w:] J. Jastrząb (red.), *Edukacja terapeutyczna*, Akapit, Toruń.
- Kamińska K. (1999), *Nauka czytania dzieci w wieku przedszkolnym*, WSiP, Warszawa.
- Nowicka E. (2008), *Multimedia w terapii pedagogicznej*, „Dysleksja”, nr 2.
- Nowicka E. (2009), *Właściwości poprawnie przygotowanych programów edukacyjno-terapeutycznych*, [w:] E. Baron-Polańczyk (red.), *Komputerowe wspomaganie dydaktyki*, Oficyna Wydaw. Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra.
- Nowicka E. (2010), *Media – dysleksja – terapia pedagogiczna*, Adam Marszałek, Toruń.
- Oszwa U. (2007), *Dziecko z zaburzeniami rozwoju i zachowania w klasie szkolnej. Vademecum nauczycieli i rodziców*, IMPULS, Kraków.
- Reid G. (2004), *Dyslexia: A Complete Guide for Parents*, Wiley, England.
- Tyszkowa M. (1976), *Terapia zaburzeń motywacji i osobowości dziecka jako zadanie pracy reedukacyjno-wyrównawczej*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze”, nr 2.

Multimedialny charakter zajęć terapeutycznych

Streszczenie: Artykuł stanowi podsumowanie rozważań teoretycznych opracowanych na podstawie pracy doktorskiej przygotowanej pod kierunkiem profesora Marka Furmanka.

Tekst podejmuje problematykę wykorzystania mediów i multimediów w terapii pedagogicznej. Głównym celem tekstu jest zwrócenie uwagi na najistotniejsze właściwości poprawnie przygotowanych programów multimedialnych, które stanowią istotny element edukacji dzieci przejawiających trudności w czytaniu i pisaniu.

Słowa kluczowe: media, multimedia, technologie informacyjne, zajęcia terapeutyczne, specyficzne trudności w czytaniu i pisaniu

The multimedia nature of therapeutic activities

Summary: The main subject of the thesis is media and multimedia usage in therapy of specific reading and writing difficulties. There are lots of computer programmes which can be used to support the therapists work. It is very important to choose the best ones. The aim of the thesis is to present the most important features of properly prepared programmes.

Keywords: media, multimedia, information technologies, pedagogical therapy, specific reading and writing difficulties.